

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ –

БЛАГОЕВГРАД

**ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ СЛАВИСТИКА”**

СОНЯ НИКОЛОВА ХРИСТОВА

**СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ НА РЕЧЕВИЯ ЕТИКЕТ
(РУСКО-АНГЛИЙСКИ ПАРАЛЕЛИ)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
„ Доктор”**

**Област на висше образование: Хуманитарни науки
Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: Славянски езици
(Руски език)**

Научен ръководител:

Доц. д-р Дорка Иванова

Състав на научното жури:

Проф. д-р Гочо Гочев

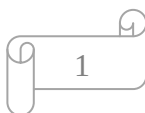
Доц. д-р Силвия Петкова

Доц. д-р Димитрина Лесневская

Доц. д-р Светла Томанова

Доц. д-р Дорка Иванова

Благоевград, 2017



Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита на заседание на Катедрата по славистика във Филологическия факултет на Югозападен университет „Неофит Рилски” на 11. 09. 2017 г.

Материалите по защитата са на разположение в каб. 470 и на сайта на ЮЗУ „Неофит Рилски” www.swu.bg.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 01. 12. 2017 г.(петък), от 11.00 ч., зала 412, УК №1, ЮЗУ „Неофит Рилски”, Благоевград.

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“ –

БЛАГОЕВГРАД

ФИЛОЛОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ СЛАВИСТИКА”

СОНЯ НИКОЛОВА ХРИСТОВА

**СОЦИОЛИНГВИСТИЧНИ АСПЕКТИ НА РЕЧЕВИЯ ЕТИКЕТ
(РУСКО - АНГЛИЙСКИ ПАРАЛЕЛИ)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертация за присъждане на образователната и научна степен
„Доктор”**

Област на висше образование: Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Славянски езици

(Руски език)

Научен ръководител:

Доц. д-р Дорка Иванова

Състав на научното жури:

Проф. д-р Гочо Гочев

Доц. д-р Силвия Петкова

Доц. д-р Димитрина Лесневская

Доц. д-р Светла Томанова

Доц. д-р Дорка Иванова

Благоевград, 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	5
1. Актуалност на темата	5
2. Обект и предмет на дисертационния труд	7
3. Основна хипотеза на изследването.....	7
4. Цел и задачи на изследването	8
5. Методология на изследването	9
6. Източници на дисертационния труд	10
7. Практическо значение на дисертационния труд	10
II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	11
III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	11
IV. БИБЛИОГРАФИЯ	46
V. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	49
VI. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА	50

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1.Актуалност на темата

Взаимодействието между език и общество е един от основните дискуссионни проблеми на езикознанието. Според Е. Курилович, между езика и обществото не съществува връзка, защото езикът се развива по свои собствени закони [Курилович 1962:19] Според Е. Сапир и Б. Уорф, обаче, езикът и обществото са свързани двустранно, защото съществуването на езика, неговото развитие, зависи от съществуването и развитието на обществото. Езикът отразява цялата му социална организация и функционира в социален колектив. [Сапир, Уорф 1993: 285]

Обществото като социална система и устойчива социална общност зависи от: еднакви условия на живот, обща култура, общи морални устои и светоглед, еднакви политически и естетически възгледи. Ключова черта на всяко общество е строгото спазване на правила, задължения, изисквания и ако неговите членове не се придържат към нормите на социалната група, към която принадлежат, биват обречени на негативно отношение и изолация. [Социология: електронно списание]

Принадлежността на индивида към определена социална класа, произходът и средата, в която живее влияят върху речта му. [Березин, Головин 1979 :187- 416]. М. Виденов прави следното обобщение: „ обществените процеси въздействат върху езиковите процеси, но и езиковите явления оказват влияние върху обществените изменения” [Виденов, 2000:70].

Лингвистичната наука признава взаимната зависимост между езика и обществото, но не пренебрегва основната езикова функция на средство за речево общуване, което е предмет на изучаване и анализ от лингвостранознанието и социолингвистиката .

Езикът е система, характеризираща се с откритост и податливост към влияние на лингвистични и екстралингвистични фактори. Пълноценното изследване на функционалните езикови характеристики би било възможно, ако се анализира влиянието на социалните маркери върху речта на индивида, различията или сходствата в зависимост от социалния статус, пола, възрастта, семейните и родствени взаимоотношения, образоваността, професията и др.

Социалните особености на членовете на обществото влияят върху речевото поведение, защото комуникация и социална структура на обществото са тясно свързани [Головин 1969 : 28, 30]. А социалното поведение на личността зависи от три основни фактора: социално равенство ; полово- възрастово разделение на труда ; родствени отношения. Това предопределя социалният характер на общуването, превръщайки го в специфичен за различните социални съсловия, за джендърните и

възрастовите групи [Барбер 1972: електронно издание]. Успешното протичане на комуникативния процес зависи от три условия: обща необходимост и заинтересованост от приемане и предаване на информация ; обща тема на разговор ; общ език. Всяка страна, всеки социален слой имат свои традиции, норми и стереотипи, правила за речево общуване, обединени в едно понятие - *речев етикет*. Речевият етикет понася промените, настъпващи с времето, „преживява“ всички исторически периоди на развитие, през които преминава човечеството, оставяйки отпечатък върху него. Речевото общуване има социален характер, а науката, която изучава взаимовръзката между езика и обществото се нарича *социолингвистика* [Бодуен де Куртене 1963: 98 - 384]

Взаимодействието между езика и обществото е широк и многопластов проблем. Човекът се изгражда като личност в процеса на социализация с околните. Овластяването на даден език позволява опознаване на етичните норми, правилата за осъществяване на делови и дружески контакти, гарантира успешен комуникативен процес. [Бел 1980: електронна библиотека]. Върху етикетната реч, регулиране на социалните отношения и употребата на етикетните формули огромно влияние имат и социалните маркери.

Акцентът в работата е поставен върху речевото поведение на висшата социална класа в Русия и Англия – руското дворянство и английската аристокрация. Изборът на темата е повлиян от това, че управляващата класа и в двете страни определя посоката на общественно-политическия и културен живот. Геополитическият аспект и влиянието върху съдбата на Европа през изследвания период е мотивът да изберем Русия и Англия. Взаимоотношенията между двете страни имат вековни традиции, свързват ги сложни контакти, обусловени от противоборството на международната сцена. Англо-руското съперничество се превръща в „основна ос“ на международните отношения през XIX век. Но въпреки хладните междудържавни отношения културният диалог между тях не прекъсва. Руската аристокрация педантично „копира“ английските маниери на поведение и общуване [Ливен 2000: 80-84]. Посветихме изследването си на аристократичната етикетна реч, защото езикът на аристократията винаги е бил асоцииран с висока степен на образованост и модел за национална култура. Познаването на тези особености е предпоставка за успешна междуличностна комуникация. [Виноградов 1959 : 165]

Избрахме XIX век за исторически фон на нашето изследване, защото това е ползотворно време за аристократията, време за разцвет на висшата класа, когато дворянинът и аристократът от епохата на Петър I и кралица Виктория го очаква по-дълго, по-комфортно и по-малко опасно съществуване. Деветнадесети век е време на пълна културна хегемония на висшата класа, време на разцвет за аристократичната литература и култура. Това е и периодът, в който управляващата класа започва да губи своите позиции, но този процес не е мигновен. Аристократията притежава богатства, власт, привилегии и ще мине време преди тя да се превърне в малко значим фактор за обществото. [Ливен 2000: 81 – 84]

Посочените факти стоят в основата на интереса ни към социолингвистичния аспект на речевия етикет на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. Това определя и актуалността на темата, която се обуславя още и от : значението на езика както като сложна система, така и като социално- обществено явление, обслужващо нуждите на обществото и „осигуряващо“ общуването между неговите членове; значението на етикетното общуване като съществена част от комуникативната дейност на личността, от приноса на аристократичното съсловие за развитието и съхраняването на литературния език. Езиковият вкус на това съсловие се смята за еталон на правилната реч [Ивушкина 1997 : електронно издание]

2. Обект и предмет на дисертационния труд

Обект на дисертационното изследване е *етикетната реч* на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век, което включва употребата на етикетните формули за *обръщение, извинение и благодарност*. Предмет на изследването е социолингвистичният аспект на речевия етикет. Акцентът е поставен върху ролята на социалните маркери: *социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения* за избора и употребата на етикетните формули от горепосочените тематични групи.

Настоящото изследване се извършва в руслото на социолингвистиката и засяга нейната основна категория – *социален статус*. Акцентът е посветен върху социолингвистичните аспекти на речевия етикет чрез описание, анализ и съпоставяне на етикетната реч на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. Социолингвистичният подход позволява речта да бъде разглеждана като система от „знаци“, които детерминират социалната идентичност на комуникантите. Цялата социолингвистична информация, засяга тясната връзка между речевия етикет и обществото [Ивушкина 1991: електронно издание]

3. Основна хипотеза на изследването

Хипотезата на изследването е формулирана въз основа на концепцията за съществуване на *общо ядро* в социолингвистичните характеристики, детерминиращи аристократичната етикетна реч в Русия и Англия през XIX век. С други думи, че съществуват паралели в употребата на речевия етикет в социолингвистичен аспект. Речевият етикет е „език“ с национално - обусловени социални признаци. [Формановска 1987: 7]. Базирайки се върху това твърдение ние допускаме, че въпреки културно – историческите различия и особеностите на комуникативните стилове, че освен различия съществуват и сходства в употребата на речевия етикет

4. Цел и задачи на изследването

Цел на всяко социолингвистично изследване е да докаже, че социалните взаимоотношения между комуникантите влияят върху езика, че фактите на езика

функционират в конкретни социално - релевантни условия на вербалната комуникация [Швейцер 1982;49]

Цел на настоящата дисертация е: да бъдат открити паралели в употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност в руския и английския речев етикет през XIX век в социолингвистичен аспект и върху произведения на художествена литература.; да бъде постигната научно издържана обосновка на хипотезата, че социалните маркери влияят върху речевото поведение на комуникантите.

За реализиране на дисертационното изследване и осъществяване на поставените цели бяха набелязани следните задачи:

- 1) Да се даде теоретична обосновка на проблема за взаимодействието между езика и обществото, чрез разкриване същността на социолингвистиката като наука, нейните основни проблеми, параметри, задачи и методология;
- 2) Да се дефинира понятието *социален маркер* и да бъде описана същността на избраните за изследването социални маркери;
- 3) Да се дефинира същността на понятието *речев етикет* като част от общата система на етикета;
- 4) Да бъдат разкрити особеностите на руския и английския речев етикет през XIX век;
- 5) Да се дефинира понятието *речево поведение* като форма на социалното битие на човека;
- 6) Да се анализира речевото поведение на руското дворянство;
- 7) Да се анализира речевото поведение на английската аристокрация;
- 8) Да се извърши съпоставителен анализ на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. в социолингвистичен аспект;
- 9) Да се обърне внимание на същността на социалната регулация на речевото поведение като се свърже с вежливостта като универсална комуникативна категория, а също – с базовия концепт *лице* и стратегиите на любезност.

5. Методология на изследването

Изследването са базира върху следните положения, доказани в лингвистичната литература:

1) Речевият етикет представлява функционално-семантично поле от формули за *обръщение, поздрав, сбогуване, извинение, молба, благодарност, комплимент*, свързано със социалната страна на етикета и играещо регулираща роля при избора на един или друг регистър на общуване.

2) Езикът е неразривно свързан с културата на даден народ, защото определя съдържанието на езиковите единици, а те от своя страна обуславят поведението на носителите на една или друга култура.

За успешното разрешаване на поставените задачи и постигане на целите са използвани следните методи:

1) Съпоставителен метод за установяване или отхвърляне на хипотезата за наличие на паралели в употребата на етикетните формули за *обръщение, извинение и благодарност* между руския и английския речев етикет през XIX век под влияние на социалните маркери – *социално йерархична принадлежност, пол, възраст, семейно-родствени отношения* ;

2) Метод за социолингвистичен анализ на емпиричен езиков материал.;

3) Метод за социално - диференциран анализ на етикетната реч на руската и английската аристокрация през XIX век по социално - групови, възрастови, полови особености и семейно-родствени отношения ;

4) Описателен метод, включващ: наблюдение, описание, обяснение на фактите, ексцерпирани от доказателствения езиков материал.

Изследването е проведено в три последователни етапа:

Първи етап – планиране и организация на проучването, което включва: задълбочено проучване на наша и чужда литература по избраната тема; формулиране на работна хипотеза; набелязване на целите и задачите за осъществяване на изследването.

Втори етап – провеждане на теоретично изследване по темата. ;

Трети етап – обработка и анализ на ексцерпирания езиков материал; обобщаване на резултатите; завършване на дисертационния труд.

6. Източници на дисертационния труд

Източници на настоящата дисертация са български, руски и английски автори. Материалът, релевантен на изследваната тема, включва литература за: социолингвистичните параметри на речевото общуване, същността на социалните

детерминанти на речевото общуване; същността на социалните маркери и особеностите на речевия етикет.

Използваните термини, понятия и теоретични категории са трактувани съгласно разработките на тези и други учени, посочени в библиографията към изследването. Поради невъзможността от непосредствено наблюдение на речевото поведение на комуникантите, руските и английски аристократи през XIX век, доказателственият езиков материал е екскерпиран от произведения на руската и английската художествена литература през XIX век. Мотивът за избора е повлиян от твърдението на В. В. Виноградов:

Езикът е материал и, по определението на Горки, „първоелемент“ на художествената литература, най – богатият материал за изследване и най – надеждното средство за изучаване на всеки вид реч [Виноградов 1959: 167].

Представени са примери, които съдържат етикетни формули. Подборът на примерите е извършен въз основа на фрагменти от текстове на произведенията. Те съдържат реплики на персонажи, явяващи се представители на висшия социален слой. Подборът на писателите и произведенията е съобразен с факторите: а) време; б) жанр; в) популярност на автора. Това са:

руски автори

Иван Сергеевич Тургенев: „Дворянское гнездо“ (1856–1858), „Отцы и дети“ (1860–1861); „Дым“ (1872); Иван Александрович Гончаров: „Обломов“ (1848 - 1859), „Обыкновенная история“ (1844–1847), „Иван Савич Поджабрин“ (1812–1891); Антон Павлович Чехов: „Вишневый сад“ (1903), „Три сестры“ (1900), „Чайка“ (1895–1896), „Иванов“ (1887), „Безотцовщина“ (1878).

английски автори

Elizabeth Gaskell „Cranford“ (1858), William M. Thackeray „Vanity Fair“ (1847–48), Charlotte Bronte „Villette“ (1853), Oscar Wilde „The Picture of Dorian Gray“ (1891), „The Importance of Being Earnest“ (1895), „An Ideal Husband“ (1895), „A Woman of no Importance“ (1891) , „Lady Windermere’s fan“ (1892).

Източниците за екскерпция са електронни и онлайн издания. Бихме искали да уточнени, че страниците в тях не са обозначени и по тази причина те не са посочени и в текста на дисертационния труд. Ограничили сме се до пояснението, „електронно издание”.

7. Практическа значимост на дисертационния труд

Практическата значимост на изследването се определя от възможността за обогатяване на представата за социално-историческата картина на Русия и Англия

през XIX век.; за обогатяване на информацията за социалните процеси в обществото и тяхното отражение върху езика; за изучаване на речевия етикет, присъщ на една и съща социална класа в два различни езика в съпоставителен план.

Практическата значимост на изследването е свързана с възможността за използване на материалите и резултатите от изследването за лекционни, семинарни занятия, спецкурсове по общо и съпоставително езикознание, социолингвистика, психолингвистика, практически занятия по руски и английски език, а също като практическо ръководство за овладяване на етикетните норми на общуване за различните нива от обучението по двата езика.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията е в обем от 277 страници. В структурно отношение тя се състои от увод, четири глави, заключение, библиография и приложения. От тях: 246 страници текст, 19 страници библиография, 12 страници приложени таблици. Свързаните с дисертацията научни публикации са общо 4 на брой, самостоятелни. Библиографската справка съдържа 218 заглавия от български, руски, и английски автори както и официални интернет страници.

III. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В *увода* са обосновани: изборът на темата, нейната актуалност; определена е степента на изследване на проблема; формулирана е работната хипотеза; определени са обектът и предметът; набелязани са целите и задачите, методологията; представени са научната новост, теоретичната и практическа значимост на изследването.

Първа глава

Теоретични основи на социолингвистичното изследване на аристократичния руски и английски речев етикет през XIX век

В първа глава се поставят теоретичните основи на социолингвистичното изследване на аристократичния руски и английски речев етикет през XIX век. Текстът е оформен в два параграфа.

В *първи параграф* е дефинирана същността на социолингвистиката и са представени нейните аспекти, основни проблеми, параметри, методи. Освен това е дефинирано понятието „социален маркер“, представена е същността на социалните

маркери, пряко свързани с изследването. Представена е кратка характеристика на аристокрацията като най- високият социален слой. Съществено място е отделено на базовият концепт „лице”, стратегиите на любезност на Р.Сколън ; представени са социалните детерминанти на речевото поведение – *социален статус, социална роля, социален маркер*.

Във *втори* параграф е направен теоретичен обзор, имащ за цел да изясни същността на речевото поведение. Необходимо внимание е отделено на *речевия етикет*, на неговата основа и структура. Отделено е специално внимание на речевия етикет в аспекта на социолингвистиката. Разгледани са особеностите на речевия етикет в руската и английската културната традиция през XIX век.. Засегнати са въпросите за: мястото на речевия етикет в контекста на националната култура; социалната регулация на речевото поведение. В края са направени изводи, обединяващи основните акценти.

I.1. Социолингвистиката - наука за езика в неговия социален контекст

Социолингвистиката (лат. „*societas*“ - общество, „*lingua*“ - език) е наука възникнала на границата на езикознанието, социологията, социалната психология, етнографията и представлява реализация на изследователските принципи на социологическото направление в езикознанието. Социолингвистиката разглежда взаимодействието между езика и обществото, изследва определена *социална група*. Обединенията, наречени социални групи представляват *хоризонталния социален слой*. Те са съвкупност от индивиди, имащи общи социални характеристики, *произход, възраст, пол, занятие* и др.

Социолингвистиката изучава езика в неговия естествен социален контекст, тясно свързан със социалните условия на неговото съществуване. Социални условия това е цялостният комплекс от външни обстоятелства, в които езикът функционира и се развива; това са хората, говорещи даден език; социалната структура на обществото; различията по възраст, степен на образование, култура, местоживееене. Основен социолингвистичен обект е *езиковият колектив*, който представлява *вертикалния ред* на социалните категории.

Както езикознанието, така и социолингвистиката има два аспекта: *диахрония* и *синхрония*, което означава — езикът в неговия исторически развой и езикът в неговото съвременно състояние. В зависимост от мащаба на обектите, социолингвистиката се дели на: *макро-* и *микросоциолингвистика*. *Макросоциолингвистиката* изучава езиковите процеси в крупните социални обединения, големите социални групи, а *микросоциолингвистиката* анализира езиковите процеси и отношенията в малките социални групи (семейство, група от подрастващи, отношенията вътре в колектива).

Основните проблеми на социолингвистиката засягат: природата на езика като социално явление; ролята и мястото на езика в общественото развитие; ролята на социалните маркери; социалната и полово-възрастовата диференциация на езика; изработване на методи за социолингвистично изследване. Социолингвистиката изследва причините и търси отговор на въпроса за движещите сили на езиковите изменения, на езиковото развитие. Тя разглежда езика във връзка с неговите носители, освен това, в зависимост от: функционирането на различни социални институти и отношения, историята на народа, неговата култура, социалните условия на съществуване. Към основните проблеми на социолингвистиката се отнасят:

- а) природата на езика като социално явление;
- б) ролята и мястото на езика в общественото развитие;
- в) ролята на социалните маркери за развитието на езика;
- г) социалната диференциация на езика;
- д) полово-възрастовата диференциация на езика;
- е) разработване на методи за социолингвистично изследване;

Основна задача на социолингвистиката е разкриване на системната корелация между езиковата и социалната структура, разкриване на каузалните връзки в едно или друго направление. Речевият колектив на дадено общество има социално-комуникативна система, състояща се от отделни компоненти, езици, диалекти, просторечия. Една от задачите на социолингвистиката е да изтъкне стратификацията между отделните компоненти, което формулира централния проблем на социолингвистиката - вариантност на езика, социално-обусловена, защото е свързана със структурата на обществото и със социалната диференциация на езика. Ако ключовото понятие в изследването са езиковите паралели, то най-важните линии в него трябва да бъдат съобразени с обусловеността на същите. Д. Хаймс анализира речевите взаимодействия като събития в контекста на определени културни традиции. За да изучи комуникацията на определена култура и основните единици, индикиращи тази област на културата, той разработва ценен модел за идентифициране и етикетиране на компонентите на езиковото взаимодействие [Хаймс 1974: електронно издание] За целта – конструира акронима *SPEAKING*, чрез който групира шестнадесет компонента, които биха могли да бъдат приложени към много видове дискурс.

Settings (обстановката, средата, условията)

Participants (участниците, комуникантите, говорещият и слушащият)

Ends (целта, резултатът)

Act sequence (последователността на действията)

Key (ключът, тонът, тоналността)

Instrumentalities (средствата, начините)

Norms (нормите, социалните правила, регулиращи събитието и реакциите на участниците);

Genre (жанрът, видът на речевия акт, на събитието).

Техният броят може и да се променя в зависимост от случая, но съществени и постоянни остават три: (S) – (H), *говорещ – слушащ* , обстановка (*Setting*).

Тези параметри не се взаимоизключват, напротив, те се пресичат, обуславяйки особен тип социолингвистично поведение, което е следствие от социалния статус, пола, възрастта, родствените отношения [Фридрих 1976: електронно издание]. В настоящата дисертация ние се придържаме към такава позиционна роля на участниците в комуникативния процес и оперираме с термините *говорещ* и *слушащ* .

Методите на социолингвистиката представляват синтез между лингвистични и социологически процедури, които се подразделят на: методи за полево изследване и методи за социолингвистичен анализ на емпиричен езиков материал. А специфичните ѝ методи като езиковедска дисциплина се подразделят на три групи: а) методи за събиране на материал; б) методи за неговото обработване; в) методи за оценка на достоверността на получените данни.

Социална стратификация е термин от социологията, в чието съдържание влиза делението на обществото на слоеве чрез обединяване на разнообразни социални позиции.: еднакъв социален статус, установена представа за социално неравенство, изградено по вертикала или социалната йерархия, в зависимост от един или няколко стратификационни критерии за социален статус. Делението на обществото на слоеве произтича и от неравенството между тях и съществуващата социална дистанция. Това е основното свойство на стратификацията. Социалните слоеве се подреждат вертикално в строга последователност като най - простият стратификационен модел е дихотомичния, с други думи, разделението на обществото на *елит* и *маси* (*касти, съсловия, класи*).

Социалната диференциация описва различията между хората в процеса на тяхното участие в обществения процес. Първичните базови различия се основават върху биологично обусловени особености като *пол, възраст, психо-физични способности*. Комбинацията от тези признаци определя базовите особености на хората за начина им на участие в обществения процес. Социалната диференциация е

процес на формиране и утвърждаване на специфични социални идентичности и социални групи въз основа на разделението на труда. Резултатът е формиране на многообразие от хора, идентичности, групи, интереси и пр. в обществото. Основното отношение между тях е отношение на социално различие.

Социалните детерминанти на речевото общуване, *социален статус и социална роля*, представляват социалните характеристики на участниците в комуникативния процес, тяхната ориентация към определени социални ценности и норми. Социалните изисквания в тази насока не трябва да бъдат нарушавани, защото речевият конфликт възпрепятства успешното общуване [Стернин 2015 : 30]

Социалният статус това е: мястото или позицията на индивида, съотносимо с положението на другите хора (Шкаратов 2012: 54) ; мястото на индивида в йерархически организираната обществена структура, неговата обективна позиция; неизчерпаемият човешки ресурс, даващ възможност за влияние в обществото и за получаване, посредством него, на привилегирани позиции в системата на властта. Социалните статуси това са структурните елементи на социалната организация на обществото, осигуряващи социалните връзки между субектите, техните социални отношения. [Шкаратов 2012: 55]

Критериите, които определят социалния статус, са: *власт, обществено влияние, доходи, престиж*. Структурирани по този начин, социалните групи, наричани *класи*, изграждат системата от социални прослойки на всяко едно общество. Социолозите различават:

а) *Предписан (или потомствен) статус* е този, който човек придобива по рождение (пол, раса, националност).

б) *Придобит статус* е положението, титлата, рангът, които човек придобива благодарение на своите умствени и физически усилия (работа, връзки, длъжност, пост)

Социалната роля означава очакваното поведение, асоциирано със статуса нормативното съчетаване на позицията и общото положение на човека в социалната среда. Характеристиките на човека, отнасящи се до социалния статус, пола, възрастта, местоживеенето, образоваността, професията и др., Н. И. Формановска нарича *постоянни признаци*...[Формановска 1989: 31]. Позицията, функцията, правата, задълженията, очакванията — всичко това изгражда обобщеният нормативен образец на една или друга социална роля

Социолингвистиката изследва езиковите явления в техния социален контекст, сложното двустранно отношение между език - общество [Лабов 1970: 75]. За социолингвистиката релевантните признаци на личностно - социалната характеристика на участниците в общуването са: *образованието, професията, длъжността, местожителството, полът, възрастта* и др. Но що се отнася до участниците в диалога социолингвистиката се интересува и от техните социални

взаимоотношения. Според Ш. Бали, ученик на Ф. дьо Сосюр и ръководител на Женевската лингвистична школа речта като система от изразни средства се определя от три типа релации: *език - разум, език - чувства, език - общество*. Говорещият придава на своите мисли или обективна, разсъдъчна форма, максимално съответстваща на действителността или влага емоционални елементи. Понякога те отразяват лични подбуди за оценка от страна на говорещия, а друг път отразяват влиянието на социалните условия върху речта. [Бали 1909: 29- 61]. Третата релация за пръв път е посочена от Бали. Тази социална теория за езика през последните десетилетия получава нова трактовка в социолингвистиката, разкривайки зависимостта на речевото поведение от цял комплекс *социални маркери*. В четири отделни подточки е представена същността на социалните маркери, пряко свързани с изследването: *социално – йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения*.

Йерархия на социалните групи . Аристокрацията в съсловната структура на обществото. Социалната йерархия — това е установеният правнорегулативен ред при стъпаловидното подреждане на социалните групи в социалната система с отношения на доминиране и подчинение. Йерархизиране има налице тогава, когато дадена позиция и роля е поставена по-високо от друга — в обществото. Различията са резултат от социалната диференциация, тясно свързана с процеса на общественото развитие. Различията между хората във всички общества се подреждат йерархично т.е. се превръщат в социални неравенства. Членовете на всяко общество биват класифицирани по *висши и нисши* позиции в социалния слой.

Аристокрацията (от гр. *ἀριστοκρατία* — „най-знатен“, с благороден произход и *ἀριστέις* — „власт“, „държавност“, „могъщество“) е явление, създадено от и подчиняващо се на социалната практика. Това е: а) висше съсловие, знатност, привилегирован слой в обществото и б) форма на държавно управление, при която властта е съсредоточена в ръцете на *знатните по род* [Орлов, Георгиева, Георгиев 2012 : 22]. В Русия към аристокрацията принадлежи руското дворянство. И докато тази страна изминава дълъг път от културна изолация до пълна интеграция с европейската култура, Англия притежава утвърдени и авторитетни традиции в областта на културните образци на речево поведение, чиито възход е свързан с английския викториански период и английското викторианско аристократично общество.

Пол. Половата принадлежност на говорещия е един от новите социални или социолингвистични маркери. Социално – историческите фактори, пренасящи проблематиката на пола от биологията в сферата на *социалната култура* и живот са най-същественото при анализа на половата диференциация. Съвременната социална наука различава понятията "пол" и "джендър". Джендър (*gender*) или социален пол е така нареченото поведението, което определя отношението на говорещия (S) към околните, родители, приятели, близки и познати. Основните категории на джендърния анализ за социалните и историческите контексти са – *мъже* и *жени* .

Най -същественото за мъжкото и женското речево поведение е това, че всяка говореща личност понася влиянието на редица фактори. Основният - това е джендърната принадлежност на говорещия (S). Джендърната лингвистика разграничава *език на жените* и *език на мъжете*, *женски* и *мъжки социално –речев манталитет*.

Възраст. Възрастта е категория, чрез която обозначаваме времевите характеристики от индивидуалното развитие, а *социалната възраст* е нивото на социалните постижения на индивида. Тя обозначава определена качествено своеобразна степен от онтогенетичното развитие и се обуславя от закономерностите при формирането на всеки един организъм, от условията на живот, от обучението и възпитанието и има конкретно-исторически произход (детство, младежка, средна, старост) (<http://psyera.ru/2481/kategoriya-vozhrasta>), <http://rustudent.com/vozhraast-kak-psihtologicheskaya-kategoriya/>.

Семейно- родствени отношения. Семейството е социален институт, регулиращ отношенията между най-близки **р о д с т в е н и ц и** . Особеност на института „семейство“ е това, че той , от една страна, отразява състоянието на обществото, а от друга – оказва влияние върху него. Семейството бива разглеждано като социален феномен, имащ съществените черти на социалния институт и малката социална група, реализиращ потребността на хората от физическо и духовно възпроизводство. (<http://www.referati.org/semeistvoto-kato-socialen-fenomen/62577/ref>).

Основният концепт в теорията на П. Браун и С. Левинсон „Politeness: Some universals in language usage”, дала тласък на изучаването на любезността в межкултурен аспект, е „лице”. „Лицето” е втъкано в социалното взаимодействие и взаимната допълнимост „*аз и другите*“. Речевото общуване се подчинява на общи стратегии. В социолингвистиката зад понятието *стратегии на любезност* се крие речта, чрез която се изразява загрижеността за другите.[Ларина 2009: 87]. Според Р. Сколър съществуват две основни стратегии на любезност: *стратегия за съпричастност* и *стратегия за независимост*. Социалните взаимоотношения между комуникантите, осъществяването на речевото взаимодействие зависят от два основни фактора: *дистанция* и *власт*. Участниците в комуникативния процес биват разделяни от *социална* и *статусна дистанция*. Стратегиите на любезност могат да бъдат още, *реципрочни* или *нереципрочни*, *симетрични* или *асиметрични*. Според П. Браун реципрочна е тази стратегия на любезност, при която речевите формули, използвани от комуникантите са еквивалентни, докато нереципрочна е тази —, при която формулите, използвани от комуникантите са нееквивалентни и връзката между тях е *асиметрична*. Социалните отношения между комуникантите определят речевото им поведение и са важна част от комуникативния контекст. Стратегиите на вежливост и тълкуването на лицето имат национални, класови и полови особености..[П. Браун 1988:13]

I.2. Речевото поведение като форма на социалното битие на човека

Речево поведение това са правила и традиции за общуване, свързани с тематиката и особеностите в организацията на речевото общуване в определени условия. Елементите на речевото поведение са формулите на речевия етикет, тяхната употреба в определени ситуации в зависимост от темата на общуване [Стернин 2003: 8]

Речевият етикет е установената съвкупност от изисквания към формата, съдържанието, реда, характера и ситуативната уместност на изказванията. Определението на Н. И. Формановска за речевия етикет се заключава в следното:

Речевата проява на етикетните отношения ще наречем речев етикет в най – тесен смисъл. По този начин, под речев етикет се разбират регулиращите правила на речевото поведение, системата от национално – специфични стереотипни, устойчиви формули за общуване, приети и утвърдени от обществото за установяване, поддържане и прекъсване на контакт в избрана тоналност. [Формановска 1987: 9].

Факторите, важни за формирането на речевия етикет, определя Л.А Веденска: .

Речевият етикет се изгражда в зависимост от характеристиките на партньорите, встъпващи в делови отношения: социален статус, място в йерархията, професия, националност, възраст, пол [Веденска 2002: 10].

Всяка група от хора, голяма или малка, се изгражда върху определени ценности и порядки, единни за всеки неин член. Оттук възникват и нормите на поведение, които по естествен начин се разпространяват в речта, превръщайки я в индикатор на обществото [Голдин 1983:109]. Към важните характеристики на човека се отнасят: пол, възраст, местоживеене, образование, професия и т.н. – постоянни признаци, определящи неговите социални роли, влияещи върху речта. [Формановска 1987 : 71-73].

Речевият етикет е микросистема от специфични устойчиви формули за общуване, приети от обществото за осъществяване на речев контакт и за поддържане на общуването в избрана тоналност. Речевият етикет функционира в тематични ситуации със свои етикетни формули, които съдържат признаци на официалност, изразяване на уважение, социална дистанция. Те са обединени в тематични групи, *„нямащи ясни граници, но напълно обозрими и изчислими“* [Бузаров 1988: 93, 117]. В зависимост от етапите на комуникативния процес има три вида тематични групи, които се отнасят *до началото, процеса и прекратяване* на общуването.

В три отделни подточки са представени особеностите на тематичните групи — обръщение, извинение и благодарност в руския и английския речев етикет през XIX век.

Обръщението е една от най-често употребяваните комуникативни единици, свързани с речевия етикет и системата от изработени правила за учтивост и вежливост. Това е един от важните маркери за социална ситуация, социален статус, социална роля, отношения между участниците в комуникацията. Изборът на формите за обръщение зависи и от *равенството и неравенството* помежду им. Основните формули за обръщение, характерни за руския и английския речев етикет през XIX век са:

- **Руски речев етикет** — обръщение *по титла*, обръщение по лично и бащино име, обръщение по *фамилия*, обръщение по *име*, *Вы / ты*; формули за обръщение от френски произход, термини за родство и термини за родство от френски произход.
- **Английски речев етикет** — обръщение *по титла*, обръщения *Madamp, Sir, Mr, Mrs, Miss*, обръщение по *фамилия*, обръщение по *име*, *You*, формули за обръщение от френски произход, термини за родство и термини за родство от френски произход

Извинението формира особена микрообласт на социално- етичната комуникация. То е способ за поддържане на хомеостазиса в човешките отношения. Изучаването на езиковите и комуникативни речеви особености при функциониране на извинението може да разкрие тънкия механизъм на социално-ориентираното, интеракционално общуване между комуникантите. Извинението отразява в компресиран вид целия спектър на човешките отношения. Неговата структура съдържа следните етикетни формули:

Руски речев етикет: *Извини; Извините (за); Извините меня (за) Извините, пожалуйста!; Извините меня, пожалуйста; Извините-с!*

Английски речев етикет: *Sorry (to)!; Sorry for!; I am (so) sorry; Awfully sorry!; I am awfully sorry!; Excuse me!; Please, excuse me!; Please forgive me!*

Благодарността е един от начините за демонстриране на взаимно уважение, израз на внимание към околните, стремеж към регулиране на социалните взаимоотношения. [Ларина 2009: 339] Структурата на тази тематична група съдържа следните етикетни формули:

Руски речев етикет: *Благодарю!; Благодарю вас!; Покорнейше благодарю (за); Покорно благодарю-с!; Спасибо (за).*

Английски речев етикет: *Thank you (so much)!; Thank you for; Thanks !*

Речевият етикет в контекста на националната култура означава, че речевият етикет има своя национална специфика. и е съставна част от културата за поведение и общуване. Според Н.М.Фирсова формулите на речевия етикет са

елементи на културата и биват използвани в разнообразни речеви ситуации, в зависимост от своеобразието на националната култура [Фирсова 1991:21]. Руският и английският речев етикет са част от националната култура на руския и английския народи.[Доброволски 1997: 57]

Акцентът, поставен върху етикетните формули от френски произход в руския и английския речев етикет през XIX век, означава, че нито една култура не съществува изолирано. Интересът към опита на други култури е известен под названието „*взаимодействие на културите*“ [Касянова 2003: 285]. В резултат на този процес даден език заимства от друг различни езикови единици. Това се осъществява в зависимост от различни условия, исторически, икономически, културни, социални.

Най- важните езици, от които са заимствани думи и изрази това са френския ,немския, английския, италианския, латинския, гръцкия, холандския [Калинин 1978 : 83-85]. Но социално-историческите условия за развитие на европейското общество са такива, че най- много речеви единици навлизат от френския език. Френският език се превръща в маркер за принадлежност към европейското аристократично общество и светския маниер на поведение и говорене. През XIX в. Франция оказва огромно влияние върху културното развитие на всички европейски страни. В структурата и на руския, и на английския речев етикет присъстват етикетни формули от различни тематични групи.

Нормите на речевия етикет имат регулиращо значение. Те изпълняват ролята на външни и на вътрешни маркери, регулиращи речевото общуване и речевото поведение на човека. [Макаров 1985:97]. Извънезиковите социални маркери влияят върху езика не пряко, а опосредствено. Те могат да ускорят или забавят хода на езиковата еволюция, но не могат да променят нейната посока [Поливанов 1991: 80]

Речевият етикет задава *рамката на речевото правило*, в чиито предели трябва да протича съдържателно общуване. Формулите на речевия етикет се отличават със свое своеобразие под влияние на социалните маркери. Влиянието на социалните маркери от двете групи се обуславя от стандартизираността на формулите на речевия етикет, придобити в хода на историческото развитие на обществото. Всяко изследване оперира с различни по същност и брой социални маркери, тъй като релевантността им към всеки отделен проблем е различна. Механизмът на съизмерване и регулиране, цялостният процес е представен във втора и в трета глава, като за изходна точка на изследването послужи акцентът поставен върху всеки един от тях. в зависимост от: социално-йерархичната принадлежност; пола; възрастта; семейно-родствените отношения. на комуникантите.

- Маркерът *социално - йерархична принадлежност* влияе върху употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност. Неговият критерий е *равенство – неравенство по социален статус*. Социалните връзки между

комуникантите следват модела на общуване, (S) → (H), *висшестоящ към висшестоящ; висшестоящ към нискостоящ*, което определя посоката на речевото им поведение по две направления: *равен – неравен; познат – непознат*.

- Маркерът *пол* влияе върху употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност. Неговият критерий е *еднакъв и противоположен* пол. Социалните връзки между комуникантите следват модела на общуване, (S) → (H), *жени към жени, мъже към мъже и жени към мъже, мъже към жени*, което определя посоката на речевото им поведение по две направления: *равен – неравен; познат – непознат*.
- Маркерът *възраст* влияе върху употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност. Неговият критерий е *еднаква и различна* възраст. Социалните връзки между комуникантите следват модела на общуване, (S) → (H): *еднаква възраст: младша към младша възраст; средна към средна възраст; старша към старша възраст* и *различна възраст: младша към средна към старша възраст и старша към средна към младша възраст*, което определя посоката на речевото им поведение по две направления: *млад – стар; познат – непознат*.
- Маркерът *семеино-родствени отношения* влияе върху употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност. Неговият критерий са социалните отношения на ниво семейство, подразделени на три подтипа: 1) вътрешносемеини отношения; 2) близкородствени отношения; 3) семеино-брачни отношения. Социалните връзки между комуникантите следват модела на общуване, (S) → (H), *р о д и т е л и / д е ц а ; б р а т я / с е с т р и ; ; р о д с т в е н и ц и* (племенник (ца) към чичо, леля / чичо, леля към племенник (ца); *с ъ п р у г / с ъ п р у г а*, което определя посоката на тяхното речево им поведение по две направления: *свой – чужд, близък – далечен; познат – непознат*.

Втора и трета глава имат идентична структура, еднаква формулировка: „Анализ на речевото поведение на руското дворянство през през XIX век” и съответно, „Анализ на речевото поведение на английската аристокрация през през XIX век”. Двете глави имат общ базов текст в началото, а по-нататък в изложението се извършва описание на употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери: социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семеино-родствени отношения, прави се коментар на социално- речевият манталитет на комуникантите върху примери от доказателствения езиков материал.

За постигане на системност и последователност при описанието и анализа се придържаме към терминологията на избраната за изследване област и се оперира с терминологичния апарат представен в теоретичната част. Той включва:

Социален маркер: *социално-йерархична принадлежност* и критерия за равенство –неравенство по социален статус; *пол* и критерия за еднакъв – противоположен пол ; *възраст* и критерия за еднаква и различна възраст ; *семеино - родствени* отношения и критерия за социални взаимодействия и отношения в семейството.

Социален статус: *висок / среден / нисък*;

Джендър (пол): *жени / мъже*;

Възраст: *младша / средна / старша*

Социална роля: *отец, мать,сын, дочь, брат, сестра, племянник(ца), дядя, тетя, супруг, супруга*;

Социални връзки: *висшестоящ – нискостоящ; свой – чужд; далечен – близък; стари – млади; познат – непознат*.

Социална дистанция; статусна дистанция;

Вежливост: положителна/отрицателна вежливост → Концептът „лице”: положително/отрицателно лице → стратегии на любезност: стратегия за съпричастност (солидарност) / стратегия за дистанцираност (независимост); реципрочна/нереципрочна стратегия на любезност.

Позиционните роли на комуникантите следват модела (S) → (H), *говореция* и *слушания*. Позицията на (S), *говореция*, в комуникативната верига „аз – ти” определяме като константа, което означава, че в изследването това е представителят на висшата социална класа – *дворянинът*.

Втора глава

Анализ на речевото поведение на руското дворянство през XIX век

Във втора глава от дисертацията се анализира речевото поведение на руското дворянство през XIX век. Въз основа на примери от доказателствения езиков материал е описана употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност в етикетната реч на руското дворянство през XIX век. под влияние на социалните маркери: *социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семеино-родствени отношения*. Проследяват се и социалните взаимоотношения между комуникантите в хода на речевото взаимодействие. В резултат на това достигнахме до следните изводи :

Употреба на формулите за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери, социално – йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно – родствени отношения. Модел (S) → (H), *говорещ – слушащ*.

I. Обръщение. В етикетната реч на руското дворянство през XIX век под влияние на социалните маркери присъстват формулите:

1). Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус употребяват в речта си обръщение по:

- а) титла
- б) *Милостивый государь, Сударь, Сударыня*
- в) лично и бащино име ; г) фамилия ; д) име ; е) Вы / ты

И формули за обръщение от френски произход: *Madame, Mademoiselle* или *Мамзель, M-r, Мсье* кратка форма на *Monsieur, Мосьё*)

Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, неравностойни по социален статус употребяват в речта си обръщение по:

- а) фамилия ; б) име ; в) ты

2) Пол. Комуникантите от еднакъв пол, *жени към жени и мъже към мъже* ,употребяват в речта си обръщение по:

- а) лично и бащино име ; б) Име ;
- в) ты (мъжете имат склонност към *ты* общуване);
- г) Вы (жените имат склонност към *Вы* общуване).

Пол. Комуникантите от противоположен пол, *жени към мъже и мъже към жени*, употребяват в речта си обръщение по:

- а) титла
- б) лично и бащино име ; в) име ; г) Вы

3) Възраст. Комуникантите на еднаква възраст, *младша към младша, средна към средна възраст и старша към старша*, употребяват в речта си обръщение по:

- а) лично и бащино име ;
- б) фамилия (за старша възраст) ; в) име ; г) ты / Вы

Възраст. Комуникантите на различна възраст, *младша към средна към старша* и *старша към средна към младша*, употребяват в речта си обръщение по:

а) титла

б) лично и бащино име ; в) име ; г) Вы.

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите **р о д и т е л и / д е ц а** употребяват обръщение по:

а) термини за родство : *мама, мамочка, маменька, папа, мой отец, папочка, сынок, доченька, дочка и т.д.*

б) име ; в) ты / Вы

И термини от френски произход: -- *Матта, татап, рара*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **б р а т я / с е с т р и** употребяват обръщение по:

а) термини за родство: *брат, сестра;*

б) име ; в) ты / Вы

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **р о д с т в е н и ц и** (племенник – чичо, леля), употребяват обръщение по:

а) титла

б) термини за родство: *тетенька , тетушка ,дядюшка, милый дядя.*

в) лично и бащино име ; г) име ; д) ты / Вы

И от френски произход *a tante* (р. тетя)“ .

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **с ъ п р у г / с ъ п р у г а** употребяват обръщение по:

а) лично и бащино име (понякога в зависимост от приетите от обществото изисквания на етикета за изразяване на уважение и учтивост, се употребява обръщението)

б) име ; в) ты / Вы

II. Извинение В етикетната реч на руското дворянство през XIX век под влияние на социалните маркери присъстват формулите.

1) Социално - йерархична принадлежност. Комуниканти, равностойни по социален статус, употребяват: *Извини!; Извините!; Извините,меня!; Извините, пожалуйста!, Извините меня, пожалуйста!; Pardon!; Pardon me!; Mille pardons.*

Социално - йерархична принадлежност. Комуниканти, неравностойни по социален статус, употребяват: *Извольте!; Извините,меня!; Извините -с!.*

2) Пол. Комуникантите от еднакъв пол, жени към жени, мъже към мъже, употребяват : *Извини!; Извините!.*

Пол. Комуникантите от противоположен пол, мъже към жени и жени към мъже, употребяват: *Извините,меня!; Извините, пожалуйста!; Извините меня, пожалуйста! Pardon!, Pardon me!.*

3) Възраст. Комуникантите на еднаква възраст, младша към младша, средна към средна и старша към старша, употребяват: *Извините!; Пардон!.*

Възраст. Комуникантите на различна възраст, младша към средна към старша и старша към средна към младша, употребяват: *Извините!; Извините, меня!; Прощу прощения! (за старшата възраст).*

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите родители / деца употребяват: *Извини!; Извините!; Извините, пожалуйста!; Извините меня, пожалуйста!.*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите братя / сестри употребяват: *Извини!, Извините!; Извините, пожалуйста!; Извините меня, пожалуйста!.*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите родственици (племенник (ца) – чичо, леля) употребяват формулите: *Извини!, Извините!; Извините меня!; Извините, пожалуйста!; Извините меня, пожалуйста!*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите съпруг / съпруга употребяват: *Извини, пожалуйста!; Пардон!; Pardon(me)!;*

III. Благодарност. В етикетната реч на руското дворянство през XIX век под влияние на социалните маркери присъстват формулите за благодарност:

1. Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус, употребяват: *Благодарю!; Благодарю вас!; Спасибо!; Спасибо (за)!.*

Социално – йерархична принадлежност. Комуникантите, неравни по социално – йерархична принадлежност употребяват: *Покорно благодарю (за)!;*

И от френски произход: *Merci!, Merci, Merci!; Merci bien!*

2) Пол. Комуниканти от еднакъв пол, жени към жени и мъже към мъже, употребяват: *Очень благодарен / благодарна!; Спасибо !, Спасибо за !; Благодарствуйте!; Благодарю – с!*

Пол. Комуниканти от противоположен пол , жени към и мъже мъже към жени , употребяват: *Спасибо!; Покорно благодарю!; Merci !.*

3) Възраст. Комуниканти на еднаква възраст младша към младша, средна към средна и старша към старша, употребяват: *Спасибо !; Спасибо за!;*

б) За комуниканти на различна възраст младша към средна към старша и старша към средна към младша, са характерни формулите:

— *Благодарю Вас!; Очень благодарен!; Спасибо (за)!", при младша, средна към старша*

— *Покорно, благодарю! (Благодарствуйте!);*

4) Семейно – родствени отношения. Комуниканти родители / деца употребяват:

– *Спасибо!, Спасибо (за)!;*

– *Покорно благодарю !, Покорно благодарю-с)!.*

Семейно – родствени отношения. Комуниканти братя / сестри употребяват:

– *Спасибо!, Спасибо (за)!; Покорно благодарю!.*

Семейно – родствени отношения. Комуниканти родственици (племенник (ца) – чичо, леля) употребяват:

– *Спасибо!, Спасибо (за)!;*

– *Благодарю -с!; Покорно благодарю!; Покорно (благодарю-с)!;*

Семейно – родствени отношения. Комуниканти съпруг / съпруга употребяват: *Спасибо!; Спасибо (за)!.*

В социалните взаимоотношения между комуникантите в руското аристократично общество през XIX век се проявява следното:

Вежливостта е високо ценена от руското аристократично общество през XIX век. Проявява се в двете си измерения: положителна и отрицателна вежливост. Първата — се основава върху сближаването (*approach-based*), солидаризираща

любезност, а втората — върху дистанцираността (avoidance-based), дистанцираща любезност.

В руската култура не съществува ясно изразена зона на лична автономия а отношенията между комуникантите са по – близки, независимо от вида на дистанцията помежду им, социална, интимна, персонална, публична. Това предопределя използването на стратегията на сближаване, на съпричастност, характерна за руската вежливост. Зоната на интимност, която е важна културна ценност на руската комуникативна култура, предопределя характера на отношенията между комуникантите, отличаващи се с топлота и сърдечност.

За руската комуникативна култура е характерно използването на стратегии на *солидаризираща любезност*, защото сближаването между комуникантите е възможно до по- близък предел. Това обяснява тенденцията за положителното лице, характерна за източноевропейските общества. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на етикетните формули установихме, че това са:

Обръщение: ты –форма; име; термини за родство, термини за родство от фр. произход

Извинение: *Извините, пожалуйста!* ; *Извините меня, пожалуйста* ; *Извините-с!*

Благодарност: *Покорнейше благодарю (за)* ; *Покорно благодарю-с,!* ;

Но се наблюдава и обратната тенденция — увеличаване на дистанцията, използване на стратегия на дистанцираща любезност. Това обяснява тенденцията за положителното лице. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: титла; обръщение от фр. произход; „имя-отчество”; фамилия; Вы – форма;

Извинение: *Извини!* ; *Извините (за)!* ; *Извините, меня (за)!*

Благодарност: *Спасибо (за).!* *Благодарю!* ; *Благодарю вас!*

Трета глава

Анализ на речевото поведение на английската аристокрация през XIX век

В трета глава от дисертацията се анализира речевото поведение на английската аристокрация през XIX век. Въз основа на доказателствения езиков

материал се описва употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност в етикетната реч на английската аристокрация през XIX век. под влияние на социалните маркери: *социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения*. Проследяват се и социалните взаимоотношения между комуникантите в хода на речевото взаимодействие. В резултат на това достигнахме до следните изводи :

Употреба на формулите за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери, социално – йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно – родствени отношения. Модел (S) → (H), *говорещ – слушащ*.

I. Обръщение. В етикетната реч на английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери, присъства обръщение по:

1) Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус, употребяват обръщение по:

- а) титла (*Lord, Lady, Duchess*) ; б) *Madam* (ma'am), *Sir* ; в) *Mr, Mrs, Miss*
- г) фамилия ; д) име ; е) *You* (от *висшестоящи* към *висшестоящи*)

И формули от френски произход: *Madame!, Mademoiselle!, Monsieur!* (еквивалент на английските обръщения *mister or sir*), кратка форма *М-сье*)

Социално – йерархична принадлежност. Комуникантите, неравни по социално-йерархична принадлежност употребяват обръщение по: а) Фамилия ; б) Име ; в) *You*

3). Пол. Комуникантите от еднакъв пол, употребяват обръщение :

- а) *Madam* ; б) *Mrs, "Miss* с или без *dear, darling, my darling* (жени към жени) ;
- в) *Sir!, Mr!* (мъже към мъже)
- г) фамилия ; д) име ; е) *You*

Пол. Комуникантите от противоположен пол употребяват обръщение по:

- а) титла ; б) *Madam* (мъже към жени) ; *Sir!* (жени към мъже) ; в) *Mrs, Miss* (мъже към жени) ; *Mr* (жени към мъже)
- г) име ; *You*

3) Възраст. Комуникантите на еднаква възраст употребяват обръщение по:

- а) титла (старша възраст) ; б) *Madam, Sir* ; в) *Mr, Mrs, Miss*

г) фамилия ; име ; You (за младша ; средна възраст);

Възраст. Комуникантите на различна възраст употребяват обръщение по:

Титла ; Madam , Sir ; Mr , Mrs , Miss (старша, средна - младша)

Фамилия ; Име (старша, средна - младша) ; You

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите **р о д и т е л и / д е ц а** употребяват обръщение по:

а) Термини за родство *mother, mum, father, papa, dad, , sonny*, с или без местоимението "*my*".
От френски произход: *mamma, maman, papa, my dear papa*

б) име ; You

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **б р а т я / с е с т р и** употребяват обръщение по: а) термини за родство, *brother, sister* ; б) име ; You

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **р о д с т в е н и ц и** (племенник (ца) – чичо, леля) употребяват обръщение по: а) Термини за родство *aunt, uncle*, от френски произход „*a tante*“ ; б) име ; You

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **с ъ п р у г / с ъ п р у г а** употребяват обръщение по: а) Mr, Mrs, (с или без *dear, darling, my dearest*); б) име ; You .

II. Извинение. В етикетната реч на английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери присъстват формули за извинение:

1) Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите , равностйни по социален статус употребяват: *Sorry to !, I am sorry!, I am so sorry!; Awfully sorry!; I am !; Awfully sorry!; I'm afraid .*

И формули от френски произход: *Pardon !; Pardon me !; Thousand pardons ! (A thousand pardons !)*

Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите , неравностйни по социален статус употребяват: *Sorry; I am sorry!; Excuse me!*

2) Пол. Комуникантите от еднакъв пол употребяват: *So sorry !; I am sorry to!; I am so sorry !* И формули от френски произход: *Pardon me !, I beg your pardon !*

Пол. Комуникантите от противоположен пол употребяват: *I am sorry !; I am afraid !; Pardon me !; I beg your pardon !*

3) Възраст. Комуниканти на еднаква възраст употребяват: *I am sorry !; I am afraid !; I beg your pardon !*

Възраст. Комуникантите на различна възраст употребяват: *Sorry to !; So sorry !; I am so sorry for !*

4) Семейно – родствени отношения. Комуниканти родители / деца употребяват: *Sorry to !; So sorry !; I am so sorry for !; Pardon me !, I beg your pardon !;*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите братя / сестри употребяват: *Sorry to !; So sorry !; I am so sorry for !; Pardon me !; I beg your pardon !*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите родственици (племенник (ца) – чичо, леля) употребяват: *Sorry to !; So sorry !; I am so sorry for !; - Pardon me !; I beg your pardon !*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите съпруг / съпруга употребяват: *So sorry !; I am afraid !; Pardon me !*

III. Благодарност. В етикетната реч на английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери присъстват формулите за благодарност:

1). Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус употребяват : *Thank you!; Thanks so much !.* ; и от френски произход: *Merci !, Merci, ..., merci !,*

Социално – йерархична принадлежност. Комуникантите, неравни по социално – йерархична принадлежност употребяват: *Thank you!; Thanks so much !.*

2) Пол. Комуниканти от еднакъв пол употребяват: *Thank you!; Thankyou for!; Thanks !*

Пол. Комуникантите от противоположен пол , жени към мъже и мъже към жени, употребяват: *Thank you !; Thankyou, dear ..!; Thankyou, so much !*

3). Възраст. Комуникантите на еднаква възраст, *младша към младша, средна към средна и старша към старша*, употребяват: *Thank you !; Thankyou for!*

Възраст. Комуниканти на различна възраст, *младша към средна към старша и старша към средна към младша*, употребяват: *Thank you! ; Thank you, Mrs. (Mr)! ; Thanks for !*

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите родители / деца употребяват: *Thank you!; Thankyou (for)!; Thanks (for) !.*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **братя/сестри** употребяват *Thankyou!; Thankyou (for)!*

Семейно - родствени отношения. Комуникантите **родственици** (племенник (ца) – чичо, леля), употребяват: *Thankyou!, Thankyou (for)! Thanks (for)!*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **съпруг/съпруга** употребяват: *Thankyou (for)!*; *Merci!*

В социалните взаимоотношения между комуникантите в английското аристократично общество през XIX век се проявява следното:

Вежливостта е високо ценена от английското аристократично общество през XIX век . Проявява се в двете си измерения: положителна (позитивна) вежливост и отрицателна (негативна) вежливост. Първата — се основава върху сближаването (*approach-based*), солидаризираща любезност, а втората — върху дистанцираността (*avoidance-based*), дистанцираща любезност

В английската култура съществува ясно изразена зона на лична автономия (*privacy*'), а отношенията между комуникантите не са толкова близки, независимо от вида дистанция помежду им, социална, интимна, персонална, публична. Автономията на личността определя границата в отношенията. Сближаването до зоната 'privacy' и нахлуването в нея се счита за грубо вмешателство, нарушаване нормите на общуване. Това предопределя използването на стратегия на дистанцираност, независимост.

За английската комуникативна култура е характерно използването на стратегии на *дистанцираща любезност*, защото отдалечеността между комуникантите е възможна до по- голям предел. Това обяснява тенденцията за отрицателното лице, характерна за западноевропейските общества. На основание на данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: титла; обръщение от фр. произход; *Madam/Sir*; фамилия; *You = Вы*;

Извинение: *Sorry (to)!, Sorry for! ; I am (so) sorry ; Awfully sorry! ; I am awfully sorry!; Excuse me!* ;

Благодарност: *Thank you! ; Thank you for ;*

Но се наблюдава и обратната тенденция — скъсяване на дистанцията, използване на стратегия на *солидаризираща любезност*. Това обяснява тенденцията за положителното лице. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: Mr,Mrs,Miss ; име; термини за родство; You = ты ;

Извинение: *Please, excuse me!; Please forgive me!*

Благодарност: *Thank you so much ! ; Thanks !*

Четвърта глава

Съпоставителен анализ на речевото поведение между руското дворянство и английската аристокрация през XIX век

В четвърта глава от дисертацията е извършен съпоставителен анализ на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. Съпоставена е употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери: *социално-йерархична принадлежност, пол,възраст и семейно-родствени отношения*, както и изграждането на социалните взаимоотношения между комуникантите в хода на речевото взаимодействие, които съпоставени по този начин представляват съвкупност от паралели и различия, основаващи се върху национално – културните особености на двата езика.. Достигнахме до следните изводи:

Употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери, социално – йерархична принадлежност, пол, възраст, семейно – родствени отношения. Модел (S) → (H), *говорещ – слушащ.*

I. Обръщение. Съпоставителният анализ на формулите за обръщение, присъстващи в етикетната реч на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери показва, че:

1. Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус, висшестоящи към висшестоящи , употребяват обръщение по:

Руски дворянство	-----	Английска аристокрация
титла		титла
Сударь , Сударыня		Mr , Mrs , Miss
лично и бащино име (р. „ имя – отчество”)		Madam (ma'am), Sir;
фамилия		фамилия
име		име

You

Социално – йерархична принадлежност. Комуникантите, неравностойни по социален статус , висшестоящи към нискостоящи, употребяват обръщение по:

ТЫ You

ВЫ (жените имат склонност към ВЫ) You

ВЫ	You
----	-----

3) Възраст. Комуникантите на еднаква възраст, *младша / младша; средна / средна ; старша / старша*, употребяват обръщение по:

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

титла	титла
сударь, сударыня	Mr, Mrs, Miss
лично и бащино име	Madam , Sir
фамилия (старша възраст)	фамилия
име	име
ты / Вы	You (за младша ; средна възраст)

Възраст. Комуникантите на различна възраст, *младша / средна / старша и старша / средна / младша*, употребяват обръщение по:

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

титла	титла
сударь , сударыня (старша / средна / младша)	Mr , Mrs , Miss
лично и бащино име	Madam , Sir
фамилия	фамилия
име (старша,/средна / младша)	име
Вы.	You

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите **р о д и т е л и / д е ц а** употребяват обръщение по

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

Термини за родство :

мама, мамочка, маменька	mother, mum ,
папа, мой отец, папочка	father, papa, dad , с или без местоимението
"my"	
сын, сынок, дочь, доченька, дочка	son, sonny, daughter,

име	Име
ты / Вы	You

Термини за родство от френски произход:

Мамма, татан, рара ----- *-mamma, tatan, rara, my dear rara*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите б р а т я / с е с т р и употребяват обръщение по:

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

Термини за родство:

брат, сестра	brother, sister
име	име
ты	You

Семейно – родствени отношения. Комуникантите р о д с т в е н и ц и (племенник (ца) чичо, леля) употребяват обръщение по:

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

Термини за родство:

тетенька, тетушка, дядюшка	aunt, uncle
име	име
ты / Вы	You

Термини за родствот от френски произход

„ *a tante* (р. тетя)“ *a tante*

Семейно – родствени отношения. Комуникантите с ъ п р у г / с ъ п р у г а употребяват обръщение по:

Руски дворянство ----- Английска аристокрация

лично и бащино име Mr, Mrs, (с или без dear, darling, my dearest)

(с или без „ дорогая“, „ дорогая моя“, „милая“)

име име

ты / Вы

You

II. Извинение. Съпоставителният анализ на формулите за извинение, присъстващи в етикетната реч на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери показва, че:

1) Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус, употребяват:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини!; Извините!

Sorry to ! , I am sorry! , I am so sorry!

Извините, меня!;

Awfully sorry! , I am Awfully sorry!

Извините, (меня) пожалуйста!

I apologize to , I'm afraid!;

И формули за обръщение от френски произход:

Pardon! ; Pardon me! ; Thousand pardons! (A thousand pardons!)

Социално – йерархична принадлежност. Комуникантите, неравностойни по социален статус употребяват:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извольте!

Sorry, I am sorry!

Извините -с !. Извините, меня!

Excuse me!

2) Пол. Комуникантите от еднакъв пол, жени / жени и мъже / мъже, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини !; Извините!.

So sorry! - I am so sorry! , I am sorry to! ;

Формули от френски произход: *Pardon me! , I beg your pardon!*

Пол. Комуникантите от противоположен пол, мъже/ жени и жени /мъже, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извините , (меня) пожалуйста!

I am sorry!

Извините, меня

I am afraid!

Pardon!; Pardon me!; Pardon me!; I beg your pardon! (от фр. произход)

3) Възраст. Комуникантите на еднаква възраст *младша / младша; средна / средна ; старша / старша*, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извините!

I am sorry!; I am afraid!;

Пардон!

Pardon; I beg your pardon! (от фр. произход)

Възраст. Комуникантите на различна възраст, *младша/ средна / старша и старша / средна / младша*, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извините!; Извините, меня!

Sorry to !, So sorry!; I am so sorry for !

Прошу прощения! (за старшата възраст)

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите *родители / деца* употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини!; Извините!;

Sorry to !, So sorry!;

Извините, (меня) пожалуйста!;

I am so sorry for !;

Pardon me !, I beg your pardon!

Семейно – родствени отношения. Комуникантите *братя / сестри* употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини!; Извините!

Sorry to !, So sorry!

Извините,(меня) пожалуйста!;

I am so sorry for !

Pardon me !, I beg your pardon!

Семейно – родствени отношения. Комуникантите *родственици (чичо, леля - племенник (ца))* употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини!, Извините!

Sorry to !, So sorry!

Извините, (меня) пожалуйста!

I am so sorry for !

Pardon me !, I beg your pardon!

Семейно – родствени отношения. Комуникантите **с ъ п р у г / с ъ п р у г а** употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Извини, пожалуйста!

So sorry!; I am afraid!

Пардон!

Pardon (me)!

III. Благодарност. Съпоставителният анализ на формулите за благодарност, присъстващи в етикетната реч на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери показва, че:

1) Социално - йерархична принадлежност. Комуникантите, равностойни по социален статус, употребяват:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Благодарю!; Благодарю вас!;

Thankyou!; Thanks so much !.

Спасибо!, Спасибо (за)!.

Thankyou!; Thanks!

Формули за благодарност от френски произход:

Merci !, Merci, ..., merci !

Социално – йерархична принадлежност. Комуниканти, неравностойни по социален статус употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Покорно благодарю (за

Thanks; Thankyou!;

Покорнейше благодарю!.

Thanks so much !.

От френски произход: *Merci !, Merci, Merci !*

2). Пол. Комуникантите от еднакъв пол, *жени към жени и мъже към мъже*, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо !, Спасибо за ! Thankyou ! , Thankyou for!

Благодарю – с! Thanks !

Благодарствуйте!; Очень благодарен(а) , Thank you so much!

Пол. Комуникантите от противоположен пол, жени към и мъже мъже към жени , употребяват формулите.

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо!; Thankyou,!

Покорно благодарю!; Thankyou, so much !.

И формула от френски произход: *Merci !*

3). Възраст. Комуникантите еднаква възраст младша към младша, средна към средна и старша към старша, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо (за)! Thankyou (for)!

Възраст. Комуниканти на различна възраст младша към средна към старша и старша към средна към младша, употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Благодарю Вас! (Благодарствуйте) Thankyou!

Очень благодарен! Покорно, благодарю! Thankyou, Mrs. (Mr)!;

Спасибо (за)! - младша, средна към старша Thanks for !

4) Семейно – родствени отношения. Комуникантите родители / деца употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо (за)! Thankyou ! ; Thankyou (for) !;

Покорно благодарю (благодарю-с)!. Thanks (for) !

Семейно – родствени отношения. Комуникантите б р а т я / с е с т р и употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо (за)!; Покорно благодарю!; Thankyou!; Thankyou (for) !.

Семейно – родствени отношения. Комуникантите р о д с т в е н и ц и (племенник(ца) към чичо, леля) употребяват формулите :

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо (за)!

Thankyou (for) !

Благодарю –с!; Покорно (благодарю-с)!

Thanks !;

Семейно – родствени отношения. Комуникантите с ъ п р у г / с ъ п р у г а употребяват формулите:

Руско дворянство ----- Английска аристокрация

Спасибо (за) !

Thankyou! ; Thankyou (for) !;

Merci !.

В социалните взаимоотношения между комуникантите в руското и английското аристократични общества се проявява следното:

1. Вежливостта е високо ценена и от руското, и от английското аристократични общества през XIX век, реализира се чрез формули на руския и английския аристократичен речев етикет в два аспекта: положителна вежливост, насочена върху солидарността и отрицателната -- върху дистанцираността.

2 Съществуването и , съответно, несъществуването на зоната на лична автономия_(*privacy*'), предопределя вида на стратегията на любезност и в руската, и английската комуникативна култура.

В руския аристократичен речев етикет се забелязва използване на стратегии за *солидаризираща любезност*, сближаването между комуникантите е възможно до по- близък предел. Това обяснява тенденцията за положителното лице, характерна за източноевропейските общества. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: *ты* –форма; име; термини за родство, термини за родство от фр. произход

Извинение: *Извините, пожалуйста! ; Извините меня, пожалуйста ; Извините-с!*

Благодарност: *Покорнейше благодарю (за) ; Покорно благодарю-с,! ;*

Но се наблюдава и обратната тенденция на увеличаване на дистанцията и се забелязва използване на стратегия за *дистанцираща любезност*. Това обяснява тенденцията за положителното лице, характерна за източноевропейските общества. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: титла; обръщение от фр. произход; лично и бащино име (р. *имя-отчество*); фамилия; *Вы* – форма;

Извинение: *Извини ; Извините (за) ; Извините, меня (за)*

Благодарност: *Спасибо (за).! Благодарю! ; Благодарю вас!*

В английския аристократичен етикет се забелязва използване на стратегия на *дистанцираща любезност*, отдалечеността между комуникантите е възможна до по- голям предел. Това съвпада с по- големите социални дистанции, установени при социално- историческия анализ. Това обяснява тенденцията за отрицателното лице, характерна за западноевропейската култура. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са.

Обръщение: Титла; обръщение от фр. произход; *Madam/Sir*; фамилия; *You = Вы*;

Извинение: *Sorry (to)!, Sorry for! ; I am (so) sorry ; Awfully sorry! ; I am awfully sorry!; Excuse me! ;*

Благодарност: *Thank you! ; Thank you for ;*

В същото време се наблюдава и обратната тенденция, скъсяване на дистанцията, забелязва се използване на стратегия на *солидаризираща любезност*. Това обяснява тенденцията за положителното лице, характерна за източноевропейските общества. На основание данните от ексцерпирания езиков материал за употребата на някои етикетни формули установихме, че това са:

Обръщение: *Mr,Mrs,Miss* ; име; термини за родство; *You = ты* ;

Извинение: *Please, excuse me!; Please forgive me!*

Благодарност: *Thank you so much ! ; Thanks !*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключителната част от дисертационния труд накратко се излагат изводите, направени във връзка със съпоставителния анализ на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век., отразено в анализираните художествени произведения. Обобщават се резултатите, доказващи особеностите в употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери: *социално-йерархична принадлежност, пол, възраст и семейно-родствени отношения*.

Потвърждава се научната теза, че въпреки културно – историческите различия съществуват универсалии в употребата на речевия етикет; съществува *общо ядро* в социолингвистичните характеристики, детерминиращи аристократичната етикетна реч в Русия и Англия през XIX век. Изведени са редица общи изводи по разгледаната проблематика в дисертационния труд.

На основание на ексцерпираните примери и данните от съпоставителния анализ на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век можем да заключим, че имам паралели в употребата на:

I. Формули за обръщение

1. Обръщение по титла

- а) комуникантите, **модел** (S) → (H), са равностойни по социално – йерархична принадлежност, *висшестоящ / висшестоящ* ;
- б) комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв и противоположен пол, *жени / жени; мъже / мъже; жени / мъже; мъже / жени*;
- в) комуникантите, **модел** (S) → (H), са на еднаква и различна възраст, *младша / средна / старша възраст*.

2) Обръщение по фамилия

- а) комуникантите, **модел** (S) → (H), са равностойни по социално – йерархична принадлежност, *висшестоящи / висшестоящи*;
- комуникантите, **модел** (S) → (H), са неравностойни по социално – йерархична принадлежност, *висшестоящи / нискостоящи*;
- б) комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв пол, *мъже / мъже*. ; комуникантите (модела S -H), са от противоположен пол, *жени / мъже*.

3.) Обръщение по име

а) Комуникантите (**модел** (S) → (H) са равностойни по социално – йерархична принадлежност, *висшестоящи – висшестоящи* . Комуникантите (**Модел** (S) → (H)) са не равностойни по социално – йерархична принадлежност, *висшестоящи – нискостоящи*;

б) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв пол, *жени-жени; мъже-мъже*. И комуникантите, **модел** (S) → (H) , са от противоположен пол, *жени - мъже ; мъже – жени*.

в) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднаква възраст, *младша - младша възраст; средна - средна възраст*. Комуникантите, **модел** (S) → (H) , са от различна възраст *старша - младша възраст*;

г) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са свързани в семейно – родствени отношения, **р о д и т е л и / д е ц а ; б р а т я / с е с т р и ; р о д с т в е н и ц и** (*чичо, леля - племенници*).; **с ъ п р у г / с ъ п р у г а**.

4) ты / Вы – You

а) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са равностойни по социално-йерархична принадлежност, *висшестоящ / висшестоящ*. Говорещият употребява *You = Вы* формата. Комуникантите са неравностойни по социално- йерархична принадлежност, *висшестоящи - нискостоящи*. Говорещият употребява *You = Ты* формата

б) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв пол, *жени / жени*. Когато комуникантите ((S) → (H)) са от еднакъв пол, *мъже / мъже*. Когато комуникантите ((S) → (H)) са от противоположен пол *мъже / жени ; жени / мъже*. Говорещият употребява *You = Вы* формата и *You = ты* формата.

в) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са на еднаква възраст, *младша / младша възраст ; средна / средна възраст; старша / старша възраст*. Говорещият употребява *You = ты* при младшата и средната възраст; *You = Вы* при средната и старшата възраст. Когато комуникантите (S) → (H)) са на различна възраст , с модел на общуване *младша / старша ; ; средна / старша ; старша / младша* възраст. Говорещият употребява *You = ты* формата към младшата възраст и *You = Вы* към средната и старшата възраст.

г) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са в семейно – родствени отношения, **р о д и т е л и / д е ц а**. Говорещият употребява *You = ты* в речта на родителите към децата и *You = Вы* в речта на децата към родителите.

Комуникантите, **модел** (S) → (H), са в семейно – родствени отношения, **б р а т я / с е с т р и** . Говорещият употребява *You = ты* форма.

Комуникантите, **модел** (S) → (H), са в семейно – родствени отношения, **р о д с т в е н и ц и** (*племенници чичо, леля*). Говорещият употребява *You = Вы* към *чичо, леля* и *You = Ты* към племенници .

Комуникантите, **модел** (S) → (H), в семейно – родствени отношения са **с ъ п р у г / с ъ п р у г а**. Говорещият употребява *You = ты* съм съпруга и *You = Вы* към съпруг .

5) Термини за родство при семейно-родствени отношения, при които има паралел в употребата, когато комуникантите, **модел** (S) → (H), са: **р о д и т е л и / д е ц а ; б р а - т я / с е с т р и ; р о д с т в е н и ц и** (*чичо, леля - племенници*) ;

6) Термини за родство от френски произход, при които има паралел в употребата, когато комуникантите са: **р о д с т в е н и ц и** (*чичо, леля - племенници*) ;

7) Формулите за обръщение от френски произход, при които има паралел в употребата са: *Madame , Мадам;Mademoiselle , Monsieur; Мосье (Мсье)*.

II. Формули за извинение

а) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са равностойни по социално – йерархична принадлежност и това са *висшестоящи / висшестоящи*;

б) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв и противоположен пол и това са *жени / жени ; мъже / мъже*;

в) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са на еднаква възраст и различна възраст и това е *младша / средна / старша възраст*;

г) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са в семейно – родствени отношения и това са: *родители / деца ; братя / сестри; племенник (ца) / чичо, леля; съпруг / съпруга*;

Паралелно в руския и английския аристократичен речев етикет през избрания период се употребяват и формулите за извинение от френски произход. Това са формулите: *Pardon! , Pardon me!, A thousand pardons !*

III. Формулите за благодарност

а) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са равностойни по социално – йерархична принадлежност и това са *висшестоящи - висшестоящи*;

б) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са от еднакъв и противоположен пол и това са *жени – жени ; мъже – мъже*;

в) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са на еднаква възраст и различна възраст и това е *младша, средна и старша възраст*;

г) Комуникантите, **модел** (S) → (H), са в семейно – родствени отношения и това са: *родители / деца ; братя / сестри; племенник (ца) / чичо, леля; съпруг / съпруга*;

Има паралел в употребата и при формулите за благодарност от френски произход като най- популярна е: *Merci!*

В **социалните взаимоотношения** между комуникантите вежливостта е задължителна и високо ценена от висшата социална класа в Русия и Англия през XIX век.

В хода на речевото общуване се проявяват двата аспекта на лицето на говорещия: *положително и отрицателно*.

Стратегиите на любезност — стратегия на солидарност и стратегия на дистанцираност, детерминират употребата на съответната етикетна формула.

За руската вежливост е характерна стратегията на солидарност, а за английската вежливост — стратегията на дистанцираност, поради социално-културните особености на двете страни (зоната за лична автономия (*privacy*) характерна за английската и нехарактерна за руската комуникативна култура). Това обяснява тенденцията за отрицателното лице , характерна за западноевропейска култура и тенденцията за положителното лице, характерна за източноевропейската култура.

Дистанцията и властта като два основни фактора, определящи социалните взаимоотношения между комуникантите, детерминират сходствата, съответно различията, в употребата на етикетните формули за обръщение, извинение и благодарност от руското дворянство и английската аристокрация през XIX век.

Изводите от практическото изследване потвърждават взаимовръзката между комуникативните ценности на руската и английска култура, особеностите на речев етикет през изследвания период и влиянието им върху начина на живот, междуличностните отношения, речевото поведение като форма на социалното битие на човека, взаимовръзката между езика и обществото. Паралелите, съответно различията, в речевото поведение на комуникантите в руската и английската комуникативна култура са отражение на тези приоритети и особености в двете култури.

IV. БИБЛИОГРАФИЯ

Березин, Головин 1979: Березин, Ф.М., Головин Б.Н, Общее языкознание. - М., 1979 - 187-416с.

Бодуэн де Куртене, Виноградов 1963: Бодуэн де Куртенэ, Виноградов, В.В. Избранные труды по общему языкознанию [Текст] / Бодуэн де Куртунэ, В.В. Виноградов.- М.: АН СССР, 1963.- Т.1.- с. 384

Браун, Левинсън 1978: Brown, Penelope und Levinson, Stephen (1978): Universals in Language Usage: Politeness Phenomena. In: Goody, E. N. [Hrsg.]: *Questions and Politeness: Strategies in Social Interaction*. Cambridge: Cambridge University Press., 1978. - p. 56 от 311.

Бузаров 1998: Бузаров, В.В. Грамматика разговорного английского языка. ... освещение в книге автора «*Основы синтаксиса английской разговорной речи*». -М., 1998

Виденев 2000: Виденов, М. Увод в социолингвистиката.- София, 2000 – с. 70

Виноградов 1997: Воронина, О.А Введение в гендерные исследования // *Валдай-97: материалы первой Рос. школы по женским и гендерным исследованиям.*, М., 1997. – с. 29-34

Воденичаров 2003: Воденичаров, П. Социолингвистика. Критика на езиковите идеологии и идентичности София: СЕМА РИЦ, 2003

Гагиева 1988: Гагиева, Г.А. Обращение как коммуникативная единица языка (но материале современного английского языка) : Автореф. дис....канд. филол. Наук Ташкент, 1988

Голдин 1983: Гольдин, В.Е. Речь и этикет: *Кн. для внеклас. чтения учащихся 7-8 кл.* – М.: Просвещение, 1983. – 109 с.

Демченко 2007: Демченко, Л.Н. *Создание национального образа.* Восточно-Казахстанский государственный университет им. С. Аманжолова: статья, к.ф.н. Усть-Каменогорск, Казахстан, 2007

Добровольский : Добровольский, В.Н. Смоленский этнографический сборник Ч. 1 – 4/ Сост.В.Н.Добровольский – Спб.; М., 1891 – 1903 - Записки имп. рус. геогр. о-ва по отд – нию этнографии), ГПИБ: ru.ru/nodes/9407 - dobrovolskiy-v-n-smolenskiy-ethnograficheskiy-sbornik-ch-1-4-spb-m-1891-1903-zapiski-imp-rus-geogr-o-va-po-otd-niyu-ethnografii

Иванова 2012: Иванова, Д., Гендерные аспекты речевого этикета (на материале женских стереотипов вежливости в русском дискурсе на рубеже XX – XXI) , Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2012 – 141 с.

Ивушкина 1997: Ивушкина, Т.А., Язык английской аристократии: социально-исторический аспект, Волгоград 1997 – с.157 : http://vss.nlr.ru/query_info_print.php?query_ID=25573

Карасик 1992: Карасик, В.И. Название: Язык социального статуса Категория: социолингвистика Тип издания: монография Серия: -Издательство: Институт языкознания АН СССР Переплет: электронная книга Год: 1992 – с. 338

Касьянова 2003: Касьянова К. О. О русском национальном характере. М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003,

Курилович 1962: Курилович, Е. Очерки по лингвистике. Сборник Статей. 1*. Изд. Иностранной литературы. Москва 1962 – с. 19

Лабов 1975: Лабов, У. Исследование языка в его социальном контексте [Текст] / У. Лабов // *Новое в лингвистике*. Вып. 7.- М.: Прогресс, 1975.- С. 152- 216

Лабов 1970: Labov, W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1970(б).

Ларина 2009: Ларина, Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций Категория: этнолингвистика и лингвокультурология Тип издания: монография Серия: Язык. Семиотика. Культура Издательство: Рукописные памятники Древней Руси Переплет: электронная книга, год: 2009 с. 507

Леонтьев 1969: Леонтьев, А.А. Язык, речь, речевая деятельность. - М., 1969 - 214 с.

Ливен 2000: Ливен, Д. Аристократия в Европе, 1815-1914.- СПб.: Академический проект, 2000 - с. 81-84

Лингън 1945: Linton, R., *The Cultural Background of Personality*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1945, p. 19.

Ломтев 1976: Ломтев, Т.П. Общее и русское языкознание. — М., 1976 (*сборник избранных работ*): <http://listid.ru/item/328347.html>

Макаров 1985: Макаров, М.Л. Основы дискурса. М.:Гносис, 1985

Орлов, Георгиева, Георгиев 2012: Орлов, А.С., Георгиева, Н.Г., Георгиев, В.А. Исторический словарь. 2-е изд. М., 2012. - с. 22.

Остин 1986: Остин, Дж. Л. Слово как действие. — В кн.: *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XVII. — М., 1986, http://www.studmed.ru/ostin-dzhon-slovo-kak-deystvie_956ac19b0c3.html

Поливанов 1991: Поливанов, Е. Д. Избранные работы: Труды по восточному и общему языкознанию / Редколлегия: И. Ф. Вардуль (предс.), В. М. Алпатов, Ф. Д. Ашнин, Вяч. Вс. Иванов, Л. Р. Концевич, А. А. Леонтьев; Институт востоковедения АН СССР. — М.: Наука (ГРВЛ), 1991. — 624 с. — 3000 экз. — ISBN 5-02-017118-2. (в пер.) - с.175

Сапир 1993: Сепир, Э. Речь как черта личности. // *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. - М., 1993 - с. 285, с. 297.

Сапир 1993: Сепир, Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии Москва, 1993

Социология, электронно списание: Социология. Обзоры по социологии, электронный журнал // *III Общество как социальная система*, 18.06. 2017, <http://sociologs.ru/stati/obshestvo.html>

Стернин 2015: Стернин, И.А. Модели описания коммуникативного поведения - - Воронеж: «Гарант», 2000. – 27с. Изд. 2. испр. 2015. - 52 с.

Формановска 1987: Формановская, Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. - М., 1987 – с. 157

Формановска 1989: Формановская, Н.И. Речевой этикет и культура общения - М., 1989 – с. 156

Фридрих 1976: Fridrih, H., *The mirage of social justice*“, http://www.politics.ox.ac.uk/materials/centres/social-justice/working-papers/SJ017_Lister_MirageofSocialJustice.pdf, 1976

Хаймс 1974: Hymes, Dell. *Foundations of Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. Philadelphia: U of Pennsylvania P, 1974./ https://books.google.bg/books?id=CZRTAQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=bg&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Шахнарович 1995: Шахнарович, А. М. Языковая личность и языковая способность // *Язык — система. Язык — текст. Язык — способность. Сб. статей*/ Институт русского языка РАН. — М., 1995. — С. 213—223.

Швейцер 1982: Швейцер, А.Д. К проблеме социальной дифференциации языка. // *Вопросы языкознания*, 1982 - № 5 - с. 49.

V. ПРИЛОЖЕНИЯ

В приложенията са представени в табличен вид изводите към всяка една от главите. Това са:

Приложение 1: Употреба на формулите за обръщение, извинение и благодарност от руското дворянство през XIX век, под влияние на социалните маркери: социално – йерарахична принадлежност, пол, възраст и семейно – родствени отношения. (стр. 268)

Приложение 2: Употреба на формулите за обръщение, извинение и благодарност от английската аристокрация през XIX век, под влияние на социалните маркери: социално – йерарахична принадлежност, пол, възраст и семейно – родствени отношения. (стр. 272)

Приложение 3: Паралели в употребата на формулите за обръщение, извинение, благодарност от руското дворянство и английската аристокрация през XIX век под влияние на социалните маркери: социално – йерархична принадлежност, пол, възраст , семейно – родствени отношения. (стр. 276)

Приложение 4: Анализ на социалните взаимоотношения и социално – речевия манталитет на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век (стр. 277)

VI. СПРАВКА ЗА ПРИНОСНИТЕ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Резултатите от изследването, проведено в съответствие с целта и задачите на дисертацията, се свеждат до следните основни приноси:

1. Дисертационният труд представлява принос към изследването на речевия етикет в аспекта на социолингвистиката чрез анализ и съпоставяне на речевото поведение на руското дворянство и английската аристокрация през XIX век. Съпоставителният анализ разкрива паралели в употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност под влияние на социалните маркери – социално-йерархична принадлежност, пол, възраст, семейно-родствени отношения.

2. Изследването дава възможност за обогатяване на представата за социално-историческата картина на Русия и Англия през XIX век, за социалните процеси в обществото и тяхното отражение върху езика.

3. Представени са всички възможни комбинации по отношение на употребата на формулите за обръщение, извинение и благодарност в руския и

английския аристократичен речев етикет през XIX век под влияние на социалните маркери: социално – йерархична принадлежност, пол, възраст, семейно – родствени отношения.

4. Направен е анализ на етикетните единици, характерни за руския и английския дискурс през XIX век, който би могъл да послужи като основа за бъдещи социалингвистични съпоставителни изследвания.

VII. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. XI Международный симпозиум МАПРЯЛ 2014: „ Теоретико-практическое изучение русского языка и его сопоставительно типологическое описание“.

„ Национальные особенности речевого этикета (сравнение русского и английского языков) в: сборник, МАПРЯЛ 2014, „Одиннадцатый международный симпозиум – доклады и сообщения”, Велико Търново, 03-06 апрель 2014 г, с. 438 - 442

2. VIII Международная_научно-практическая конференция: „ Семантика и функционирование языковых единиц разных уровней”.

„ Семантико – синтаксические особенности речевого акта „Комплимент” в русском и английском языках (на примере художественных произведений XIX века” в: сборник „ Семантика и функционирование языковых единиц разных уровней”, сборник научных статей по материалам VIII международной научно – практической конференции”, , г. Иваново, Московская област, Русия, 6 – 8 май 2015 г, с. 376 - 382

3. „ Коммуникативный контакт – существенная сторона общения“ в списание “Езиков свят“, брой 13.1, 03 Февруари 2016, стр. 31 - 38

4. XIII Международни славистични четения "Мултикултурализъм и многоезичие".

„ Социалингвистични аспекти на единиците на тематична група „Обръщение“ в дворянския и викторианския речев етикет“, гр София, СУ“Климент Охридски“, 21 -23 април 2016г // в: „сборник с доклади от Тринадесетите международни славистични четения, Мултикултурализъм и многоезичие”, г., Велико Търново, изд. „Фабер”, София, 21 – 23 април 2016, стр. 676 - 686